

ΚΩΣΤΑΣ ΛΕΣΠΟΙΝΙΑΔΗΣ

Στο Μαύρο Δάσος του Μάρκου Μέσκου. Μια προσωπική ανάγνωση¹

Μνήμη μπαρμπα-Σταύρου Στόικου (1916-2005)

Συμβαίνει συχνά κάποια πράγματα που διαβάζουμε –κυρίως όταν είμαστε νέοι– να μας σημαδεύουν και να μας συνοδεύουν –χωρίς να μας ζητάνε την άδεια– σε όλη μας τη ζωή.

Το όνομα του Μάρκου Μέσκου το συνάντησα για πρώτη φορά όταν τα πρώτα και κρίσιμα, από κάθε άποψη, χρόνια της εφηβείας μου πρωτοδιάβασα το βιβλίο του Γεράσιμου Λυκιαρδόπουλου με τίτλο «Η ρωμιοσύνη στον παράδεισο». Στον επίλογο αυτού του μικρού σε όγκο βιβλίου –για το οποίο δεν είναι η ώρα να μιλήσω και να αξιολογήσω το πώς και πόσο με επηρέασε– ο συγγραφέας, μεταξύ άλλων, ρωτούσε ποια μπορεί να είναι η άμυνα μέσα στον ερμαφροδιτισμό των ημερών, και η απάντηση που ο ίδιος έδινε ερχόταν μέσα από έναν στίχο του Μάρκου Μέσκου: «Όσα είπαμε παλιά, ισχύουν».

Ο στίχος αυτός έκτοτε νιώθω συχνά να με ακολουθεί νοερά, να τον έχω κατά κάποιον τρόπο επάνω μου, όπως έχει κανείς ένα τατουάζ ή μια ουλή. Αμέσως έγινε κάτι σαν συνθηματικό νεύμα στον στενό κύκλο μιας μικρής παρέας –τα μέλη της οποίας τότε ξεκινούσαν την λίγο-πολύ «λοξή» διαδρομή της ζωής τους.

Τι ήταν αυτό που τόσο με είχε γοητεύσει σε αυτόν τον στίχο δεν μπορώ ακόμα να το προσδιορίσω. Θυμάμαι όμως ότι αμέσως έσπευσα να προμηθευτώ τα βιβλία του Μάρκου Μέσκου κι έτσι, σταδιακά, ήρθα σε επαφή και με το υπόλοιπο έργο του, ποιητικό, πεζογραφικό αλλά και δοκιμιακό.

Με έκπληξη έμαθα ότι ο ποιητής κατάγεται από το χωριό Γραμματικό – Γραμματικόβο για τους παλιότερους- του νομού Πέλλας, η δε μητέρα του καταγότανε από τους Πύργους, την παλιά Κατράνιτσα δηλαδή, από όπου κρατά και η δική μου καταγωγή, η οποία Κατράνιτσα μάλιστα μνημονεύεται και σε ένα ποίημα του Μέσκου καθώς και στο πεζό του με τίτλο *Μουχαρέμ*.

Με αυτή την αφορμή, πήγα στον παππού μου ένα από τα βιβλία του Μέσκου, την *Κομμένη γλώσσα*, ο οποίος αφού το διάβασε μου διηγήθηκε, εμφανώς συγκινημένος, πολλά και διάφορα για την ιστορία του τόπου και των ανθρώπων του. Νιώθω πως εκείνη η διήγηση του παππού μου, που ασφαλώς τίποτε το «φιλολογικό» δεν περιείχε, με βοήθησε εμμέσως να καταλάβω, ή αν προτιμάτε να «νιώσω», ένα από τα «κλειδιά» με τα οποία, σύμφωνα με την δική μου ανάγνωση, μπορεί να εισέλθει κανείς στον ποιητικό κόσμο του Μέσκου.

Ποιο ήταν αυτό;

Αυτό που θα ονόμαζα «γενέθλιο τραύμα» του ποιητή, ευνουχισμό βίαιο και απάνθρωπο από αυτούς που οι εξουσίες όταν παραφρονούν (αλήθεια, τότε δεν παραφρονούν;) επιβάλλουν στους ανθρώπους. Το «τραύμα» αυτό εγώ θα το συμπύκνωνα σε δυο στίχους. Ο ένας, βρίσκεται στο ποίημα με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Μουγκό» από τη συλλογή *Μαυροβούνι*:

«Η μάνα μου δεν ξέρει ελληνικά

¹ Ομιλία στη Θεσσαλονίκη, στις 5-4-2012, με αφορμή τη συγκεντρωτική έκδοση *Μαύρο Δάσος I,II*, εκδ. Γαβριηλίδης. Εκεί και οι παραπομπές στις σελίδες.

καμία γλώσσα του κόσμου δεν μιλεί»

και ο άλλος βρίσκεται στη συλλογή *Στον ίσκιο της γης*:

*« θ' ανταμώσουμε πάλι στη στάχτη.
μακεδονίτικα πουλιά λαλούν μακεδονίτικα»*

Έκτοτε κατάλαβα πολύ καλά –επιτέλους- γιατί όποτε οι παππούδες μου μιλούσαν τα «δικά τους», τα ντόπια όπως τα λέγανε, χαμήλωναν ασυναίσθητα τον τόνο της φωνής τους. Κατάλαβα, επίσης, ποιοι ήταν όλοι αυτοί οι απλοί, βασανισμένοι άνθρωποι με τα παράξενα ονόματα, που παρελαύνουν στα γραπτά του Μέσκου και περπάτησα στα παράξενα τοπωνύμια που ορίζανε την μοίρα τους: Ο Ντίγκος, η Λένκα, η Μίκα, η Τσότσα, η Σίκα, η Γκίτσα, ο Τσάλιος, η Ρίνκα, η Μίτσα, ο Ίτσιος, ο Γκίτος, ο Τάσκος και πολλοί άλλοι, καθώς και οι τόποι τους: Βλάντοβο, Ντρούσκα, Γκούγκσβο, Τέιβο, Κροντσέλιβο, Ρουσίλοβο, Πότσεπ και τόσα άλλα, συνιστούν το πονεμένο σύμπαν του ποιητή.

(Αλήθεια, σκέφτομαι, ποιος ριζωμένος φόβος μπορεί να κάνει τους ανθρώπους ν' απαρνηθούν το πλέον δικό τους πράγμα, τη γλώσσα τους; Ποιος φόβος κάνει τα στόματα να προφέρουν «μασημένα φωνήεντα» σαν από φόβο μην ακουστούν ή σαν από ενοχή που υπάρχουν;)

Μίλησα πριν για ένα γενέθλιο τραύμα του Μέσκου. Αν υπάρχει ένα ακόμα τραύμα, που τα σημάδια του υπάρχουν διάσπαρτα σε πολλά ποιήματα και πεζά του συγγραφέα αυτό δεν είναι άλλο από το δράμα της ηττημένης, μετεμφυλιακής αριστεράς και κυρίως το δράμα εκείνου του αιρετικού κομματιού της αριστεράς που δεν βολευόταν στο στενό κομματικό σακάκι της επίσημης γραμμής και της σταλινικής πειθαρχίας. Το δράμα εκείνων των ανθρώπων που, όπως το έχει συνοψίσει ένας από αυτούς, ο Άρης Αλεξάνδρου, θεωρούνταν «προδότες για την Σπάρτη και για τους είλωτες Σπαρτιάτες»

Ανοίγω εδώ μια παρένθεση για να πω ότι όποιος θέλει να κατανοήσει το κλίμα μέσα στο οποίο βλαστήσαν οι ιδέες αλλά και οι στίχοι του Μέσκου, δεν μπορεί επουδενί να παραβλέψει τον κύκλο των ανθρώπων που συγκεντρώθηκαν γύρω από τα περιοδικά *Μαρτυρίες*, αρχικά, και *Σημειώσεις* στη συνέχεια, μέχρι και σήμερα. Ήδη ανέφερα τον Γεράσιμο Λυκιαρδόπουλο, τον, από πολλές απόψεις, εμψυχωτή αυτής της παρέας. Κοντά σ' αυτόν, ο Βύρων Λεοντάρης, ο Μάριος Μαρκίδης, ο Στέφανος Ροζάνης, ο Κίτσος Μυλωνάς, ο Τάσος Πορφύρης, η Ρένα Κοσσέρι και φυσικά ο τρόπον τινά δάσκαλος όλων, ο Μανόλης Λαμπρίδης, καθώς και ο αιθαλής Αντώνης Λαυραντώνης.

Ασφαλώς δεν είναι η ώρα για να αξιολογήσουμε την πολύπλευρη και ιδιαίτερος σημαντική αλλά και μοναδική για το άνυδρο πνευματικό τοπίο της Ελλάδας συνεισφορά αυτής της παρέας και του κάθε μέλους της ξεχωριστά. Αρκούμαι στο να αναφέρω λίγα λόγια του πρόωρα χαμένου Μάριου Μαρκίδη, δημοσιευμένα στο περιοδικό *Σημειώσεις* (τχ. 53, σελ. 25-26).

Λέει ο Μαρκίδης:

Εμείς η σχέση των πολιτικά ύποπτων της δεκαετίας του '60! Αριστεροί, ίσως όμως όχι και τόσο «κανονικά» αριστεροί. Με τις ιδιοτροπίες του ο καθένας, αλλά και με τους κοινούς γεωμετρικούς τόπους μας, δεν διστάζω να πω ότι υπήρξαμε πραγματικά κάτι σαν ένα εξωγήινο είδος ανθρώπων μέσα στην ισοπεδωτική κλίση των ημερών, την ομοφωνία της νικηφόρας δεξιάς και την ισοσκελή ομοφωνία της ηττημένης αριστεράς.

Μια διευκρίνιση εδώ: στην περίπτωση του Μέσκου, όταν μιλάμε για αριστερά, δεν μιλάμε για φοβερές και τρομερές ιδεολογίες, ούτε για οράματα που ενίοτε καταλήγουν σε εφιάλτες. Μιλάμε για τον βίο και τον πόνο των απλών ανθρώπων τους οποίους συχνά η ζωή και η ιστορία τους ποδοπατούν ανελέητα.

Μιας και αναφερθήκαμε, όμως, σε γενεαλογίες και πνευματικές συγγένειες, θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε και τα ονόματα του Αναγνωστάκη, του Κλείτου Κύρου, του Γκόρπα, του Θασίτη, του Γονατά, του Γρεβενιώτη Χρήστου Μπράβου και αρκετών άλλων, με τους οποίους ο Μέσκος συγχρωτίστηκε, λιγότερο ή περισσότερο, στην πορεία της ζωής του.

Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ο ποιητής τούτη τη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του την αφιερώνει «στους φίλους».

Η έκδοση των ποιημάτων του Μέσκου που έχουμε στα χέρια μας μου δίνει την ευκαιρία και για κάποιες επιπλέον, συνολικές παρατηρήσεις

Κάθε σπουδαίος συγγραφέας, βέβαια, είναι πολλά πράγματα· αν το έργο του δεν είναι πολυεπίπεδο, ασφαλώς δεν είναι σπουδαίος. Και το έργο του Μέσκου αναμφίβολα είναι πολυεπίπεδο, και φυσικά δεν συνίσταται μόνο στα όσα, ελάχιστα, θα αναφέρω εγώ παρακάτω.

Προκαταβολικά και παρενθετικά να πω ότι η τωρινή συγκεντρωτική ανάγνωση των ποιημάτων του Μέσκου έκανε περισσότερο εμφανή στα δικά μου μάτια τη *συνέχεια* του έργου του. Οι διαδοχικές συλλογές, κατά τη γνώμη μου, πρέπει να ιδωθούν σαν γεωλογικά στρώματα που το ένα επικάθεται πάνω στο άλλο, αλλά και η κάθε μία προϋποθέτει τις προηγούμενες. Θα μπορούσαμε ανεπιφύλακτα να πούμε ότι ο Μέσκος δεν είναι ένας αλεξιπτωτιστής της ποίησης – από αυτούς που αφθονούν γύρω μας- αλλά ένας οδοιπόρος και ορειβάτης σε μια μακρά, επίμονη και επίπονη ποιητική πορεία που κρατά πάνω από μισόν αιώνα.

- Ένα πράγμα που είναι εμφανές από την πρώτη ακόμα συλλογή του 1958, το *Πριν από τον θάνατο*, και συνεχίζεται σε όλο σχεδόν το έργο του είναι η συνεχής αναφορά σε *τόπους* και *ονόματα*.

Οι τόποι για τον Μέσκο (που ως επί το πλείστον είναι τόποι της δυτικής Μακεδονίας) έχουν ιστορία αλλά κυρίως έχουν μνήμη, συχνά πικρή, την οποία ο προσεκτικός δέκτης μπορεί να αφουγκραστεί:

*Αυτός ο τόπος γεννάει
πικρά ποιήματα. Σαν τούτο
της Αναστασίας που τώρα
στον θάνατο παραπατάει και στην ξενιτιά
στην ξενιτιά παραπατάει και στον θάνατο –
η μια κόρη αίμα στο βουνό
η άλλη κόρη αίμα στα σπαρτά του κάμπου*

(Μαυροβούνι, *Αυτός ο τόπος*, Α' τόμος, σελ. 60)

Οι τόποι, δηλαδή, είναι κάτι πολύ περισσότερο και βαθύτερο από τις πληροφορίες που θα διαβάσει κανείς στα βιβλία ιστορίας και στους σύγχρονους τουριστικούς οδηγούς. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι στην ποίηση του Μέσκου έχουμε μια «σωματοποίηση» των τόπων.

*Κόπηκε στα δύο η ζητωκραυγή μου όταν θυμήθηκα
πως στο ίδιο μέρος του γηπέδου είχαν ζαπλώσει
είκοσι εννιά ολόγυμνα πτώματα
χωρίς κεφάλια...*

(Πριν από τον θάνατο, Εικόνες από την επαρχία, Α' τόμος, σελ. 33)

Και η ιστορία αυτών των τόπων εν πολλοίς δεσμεύει τα υποκείμενα και καθορίζει τις σημερινές επιλογές τους:

*Σίγουρο θλιβερό φως της λάμπας στο Χαρμάνκιοϊ
δυτικά διεμβολισμένη από τις ράγες του τρένου
πόλη ματωμένη πόλη χιλιοερωτευμένη*

*στον βρωμισμένο Γαλλικό λένε πως είναι μπρούμυτα θαμμένοι
στρατιώτες πολλοί και στο Καραμπουρνάκι
τα καράβια εκείνων που χάθηκαν για πάντα*

Διάλεξε εσύ την έξοδό σου

(Στον ίσκιο της γης, Β' τόμος, σελ. 38)

-Το δεύτερο που μπορούμε να παρατηρήσουμε είναι η σημασία που δίνει ο Μέσκος στην ιστορία των καθημερινών ανθρώπων και όχι στην ιστορία των επίσημων, καταγεγραμμένων γεγονότων.

Το εκάστοτε ιστορικό γεγονός, το με τόσο πόνο, αγωνία, ελπίδα ή απογοήτευση βιωμένο από τους πρωταγωνιστές του, δεν σημαίνει ποτέ κάτι αντίστοιχο και ισοδύναμο για όσους τυχόν το διαβάσουν ή μελετήσουν χρόνια μετά. Η υπαρξιακή ένταση της στιγμής μετατρέπεται στην καλύτερη περίπτωση σε ερευνητικό πάθος και στη χειρότερη σε απλή πληροφορία. Η επίσημη Ιστορία, συνεπώς, μια κατώτερης έντασης υπόθεση πάντα.

Αυτή η διαπίστωση ανατρέπεται άρδην στην ποίηση του Μέσκου:

*Θυμάσαι τ' όνειρο της Ευθυμίας στον κάμπο της Θεσσαλονίκης
κι από τότε δεν την ξανάδες. Ιούνιο μήνα βοριαδάκι έριχνε
κάτω τα πρώτα βερίκοκα. Από τον ίδιο τάφο σε μιαν
άλλη πλαγιά όπου το σίδερο και το ασάλι κάνουνε πάλι δοκιμές
βγαίνει η ψυχή της Άρτεμης και συλλογιέται τα δεινά του κόσμου
αγέννητα τόσα νεκρά παιδιά στην κοιλιά της*

(Άλογα στον ιππόδρομο, Προσφυγάκια, Α' τόμος, σελ 144)

Εδώ στον αναγνώστη, ο οποίος φυσικά δεν μπορεί να ξέρει τα πρόσωπα και την ιστορία των δύο γυναικών που αναφέρονται στο ποίημα, μεταβιβάζεται ατόφια η συγκινησιακή φόρτιση της ιστορίας τους.

-Ένα άλλο στοιχείο πολύ έντονο στην ποίηση του Μέσκου είναι αυτό που θα τολμούσα να το ονομάσω «Ρομαντικός αντικαπιταλισμός»

Όταν μιλώ για ρομαντισμό δεν μιλώ για το γνωστό λογοτεχνικό αλλά για το πολύ ευρύτερο πολιτικό ρεύμα του ρομαντισμού², που αναπτύχθηκε ως αντίδραση στη νεοτερική επέλαση του καπιταλισμού, ο οποίος ξεθεμελίωσε τις παραδοσιακές κοινότητες και την παλιά, σαφώς πιο ταιριαστή στα ανθρώπινα μέτρα, οργάνωση των κοινωνιών, για χάρη γιγαντομένων μητροπόλεων που μοναδικό σκοπό έχουν την κυκλοφορία κεφαλαίων και εμπορευμάτων.

² Βλ. M.Lowy-R.Sayge, *Εξέγερση και μελαγχολία*, Εναλλακτικές εκδόσεις

«Κέρματα και γρόσια η αιτία του Κακού αιωνίως», γράφει ο ποιητής. Και λίγο παρακάτω: «Κύλησαν όρη όλα τα νομίσματα του κόσμου / στον αγύριστο για πάντα» (Στον Ίσκιο της γης, Β' τόμος, σελ 76)

Αυτή η νοσταλγία για μια προ-καπιταλιστική κοινότητα που χάθηκε, υπάρχει διάχυτη στα ποιήματα του Μέσκου.

Σε αντίθεση με την τάση του νεοτερικού ανθρώπου να αποκόπτεται από τις ρίζες του και να ενσωματώνεται ή να αφομοιώνεται από το αστικό περιβάλλον, ο Μέσκος επιστρέφει συνεχώς, σωματικά και διανοητικά, στον τόπο καταγωγής πράγμα που αποτελεί ίδιον του προ-νεοτερικού ανθρώπου. Σε έναν στίχο στις *Ελεγείες*, που μοιάζει σαν σημείωμα προς τον εαυτό του, ο ποιητής γράφει: «Όταν η μνήμη ξεθωιάζει πήγαινε κατά το χωριό» (κι αυτό όταν στην νεοπλουτίστικη μεταπολεμική Ελλάδα όλοι σχεδόν ήθελαν να ξεχάσουν την καταγωγή τους.)

Άλλοτε, δυσφορεί για τον σημερινό θλιβερό τρόπο ζωής (ενδεικτικά ένα απόσπασμα από το ποίημα «Θλιβερή συμβίωση», *Άλογα στον Ιππόδρομο*, Α' τόμος, σελ. 138)

*Ρετιρέ, φωταγωγός, ασανσέρ
αντένες στο ύψος των πολυκατοικιών
κοινόχρηστα, θυρωροί, σκουπίδια*

[...]

*Πάλι στα διαμερίσματα 3*4
-είναι καλό έχει και καλοριφέρ
κι αυτό το παράθυρο*

*Ρετιρέ, φωταγωγός, ασανσέρ
αντένες, ακάλυπτος χώρος
φως και νερό απ' το σίδερο*

ΜΕ ΕΝΑΝ ΣΤΙΧΟ ΣΤΟΝ ΣΤΙΧΟ ΤΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΩΝΑ

*ΣΑΣ ΣΒΗΝΩ. Και στη γωνιά
το γραφείο κηδειών αδίκως με καρτερεί
αδίκως τα δημόσια συρητήρια – τι όνειρο
τι όνειρο φριχτό φίλε μου*

Σαφώς συνδεδεμένη με αυτή τη ρομαντική νοσταλγία είναι και η πανταχού παρούσα αγάπη του Μέσκου για τη φύση και τα ζώα. Δέσιμο με τη φύση και αγάπη για τα ζώα που δεν παραπέμπουν στην αστική οικολογία και την ζωοφιλία των διαμερισμάτων αλλά σε μια ζωή οργανικά κι αρμονικά δεμένη με όλα αυτά. Παραθέτω δυο ποιήματα που είναι γραμμένα με 40 χρόνια διαφορά:

*Στο σχοινί που απλώνει η μάνα μου τα ρούχα
από τη μουριά του γείτονα ήρθε ένας σπουργίτης.
Με κοιτάει τον κοιτώ. Είτε πέφτει μαλακό το χιόνι
είτε ανάφτει πυρκαγιά η ροδιά στη φυλλωσιά της
μοιάζει να μην πολυπιστεύει πως εγώ είμαι εχθρός του
αλλά κι εγώ μπορώ να πάρω τη σφεντόνα
φύλλο ζεστό, σώμα μικρό τη στάχτη του
στους πέντε ανέμους να πετάξω;*

(Μαυροβούνι, Κατοπινό Ειδύλλιο, Α' τόμος, σελ 69)

Το δεύτερο, κατά τη γνώμη μου ένα από τα Πιο συγκινητικά κείμενα της σύγχρονης νεοελληνικής λογοτεχνίας, με τίτλο «Το κουνάβι».

*Στη λησμονιά πάνε χρόνια μια νύχτα στο ποτάμι μάλλον εκδρομή της παιδικής παρέας
μάλλον μοναχικός περίπατος πού να θυμάμαι σούρουπο ήταν όλα έτοιμα όλα
μεταμορφωμένα χρώματα όνειρα άγνωστοι περαστικοί διαβάτες όταν στο δάσος τους
γεφυριού η καμπύλη νερό από κάτω κελάρυζε κι όταν κάποιος μουσούδι κουναβιού στο
χρώμα οσμιζόταν θαρρείς τα μελλοντικά βήματά μου· δεν το προσπερνούσα καθώς
εκείνο οδηγούσε το μονοπάτι χάρδια επιζητούσε στα μάτια να με δει να μου μηνύσει τι
τάχα με γελάκια ακόμα από τη χαραυγή μα ξαφνικά χέρι αόρατο (ποιος αλήθεια) μου
'δωσε την αιχμηρή τζουγκράνα από δίπλα κι εγώ μ' αυτήν καμακώνοντας το ζωάκι το
αποτελείωσα· και τα όνειρα λένε την αλήθεια μα ψαχούλησα ευθύς το στέρνο να δω αν
έπνεε ζωή – ήταν νεκρό. Από τότε (μην παραξενεύεσαι μικρέ μου φίλε) όνειρα δεν έχω
δεν ονειρεύομαι φοβάμαι τα όνειρα· κοιμάμαι μ' ανοιχτά μάτια μην κάνω πάλι το κακό
το λάθος το αποτρόπαιο το απάνθρωπο.*

(Ελεγείες, Β' τόμος, σελ 234)

Αυτός ο αποτροπιασμός για τον φόνο ακόμα κι ενός κουναβιού, αυτή η βαθύτατη ανθρωπιά και ευαισθησία ίσως πρέπει να αναζητηθεί στο φοβερό αντίκρισμα θανάτου που ο ποιητής βίωσε στα παιδικά του χρόνια (θυμίζω ότι ο Μέσκος γεννήθηκε το 1936 και οι πρώτες και κρίσιμες παιδικές μνήμες του είναι από τον πόλεμο, την κατοχή και τον εμφύλιο). Το τραύμα αυτό, αλλά και η αντίδραση που γέννησε, είναι εμφανές από το δεύτερο κιόλας ποίημα της πρώτης του συλλογής, με τίτλο «Αξιωματικός»:

Στο σκολειό, πολλές φορές η δασκάλα μας ρωτούσε:

*-Και τι θα γίνετε σα μεγαλώσετε, τι θα γίνετε
όταν σκορπίσετε από δω,
σαν γίνετε άντρες;*

Κατέβαζα το κεφάλι κι έλεγα μέσα μου:

-Αξιωματικός πάνω στο άλογο, αξιωματικός!...

*Μα τώρα που γνωρίζω τι σημαίνουν τα παράσημα,
τ' αστέρια πάνω στις επωμίδες, τώρα που γνωρίζω
τι σημαίνουν οι γυαλισμένες μπότες, τι σημαίνουν
τα σπιρούνια και οι ματωμένες σάλπιγγες,
προτιμώ να 'μαι βοσκός με τα γελάδια
όλη μέρα, βρέχει χιονίζει, στο δάσος...*

Ο Μέσκος μένοντας συνεπής στον ταυτοτικό του στίχο «όσα είπαμε παλιά ισχύουν», παρέμεινε ένας βοσκός, βρέχει χιονίζει· όχι βοσκός με τα γελάδια, όπως ίσως ονειρευόταν μικρός, αλλά βοσκός με τους στίχους του, στο *Μαύρο Δάσος* των ποιημάτων του.